

ПРИЛОЗИ

РЕШАВАЊЕ ТРГОВИНСКИХ СПОРОВА СА ИНОСТРАНИМ ЕЛЕМЕНТОМ ОД СТРАНЕ СПОЉНОТРГОВИНСКЕ АРБИТРАЖЕ ПРИ САВЕЗНОЈ СПОЉНОТРГОВИНСКОЈ КОМОРИ У БЕОГРАДУ

1. Као што су потребе унутрашњег трговинског промета код нас тражиле да се спорови између домаћих привредних организација издвоје из решавања општих редовних судова, тако су потребе спољнотрговинског промета тражиле оснивање специјалне установе — Спољнотрговинске арбитраже, која би решавала спорове из трговинског промета наших привредних организација са иностранством.

Таква установа основана је 1947 при Трговинској комори ФНРЈ у Београду под називом Спољнотрговинска арбитража. (Она је основана у смислу чл. 21 уредбе о Трговинској комори ФНРЈ од 16 децембра 1946, која је објављена у *Службеном листу ФНРЈ*, бр. 103/1946.) По свом карактеру Спољнотрговинска арбитража је стални избрани суд (институционална арбитража), која у организационом погледу претставља сада самосталну установу Савезне спољнотрговинске коморе у Београду.

2. Рад Спољнотрговинске арбитраже се креће у два правца: а) у решавању привредних и поморских спорова који настају из спољнотрговинских односа домаћих привредних предузећа, установа или организација са иностраним физичким или правним лицима; и б) у посредовању ради мирења између напред поменутих субјеката.

Према различитим функцијама које обавља Спољнотрговинска арбитража, пред њом се могу водити два поступка: поступак за мирење (концилијација) и арбитражни поступак (арбитража). Ова два поступка су потпуно различита и немају никакве везе један са другим. Сем тога, за оба ова поступка важе различита правила.

3. Поступком за мирење Спољнотрговинска арбитража пружа своје посредничке услуге у циљу отклањања неспоразума који настају у спољнотрговинским односима наших привредних предузећа, установа или организација са иностраним физичким и правним лицима, и то без вођења судског односно арбитражног поступка. Она својим посредовањем иде за тим да помогне уговорним странама да мирно, брзо, јевтино и без покретања парнице реше настале неспоразуме, а све то да би спољнотрговински промет нормално текао.

4. Поступак за мирење пред Спољнотрговинском арбитражом одликује се истим оним особинама којима се одликују и поступци за мирење у другим међународним институционалним арбитражама.

Пре свега, поступак за мирење пред Спољнотрговинском арми-

тражом потпуно је независан од њеног арбитражног поступка. То значи да се поступак мирења може покренути независно од тога да ли је уговорена надлежност Спољнотрговинске арбитраже за решавање насталог спора. Једини услов који треба да постоји да би се могао покренути поступак мирења пред Спољнотрговинском арбитражом јесте да је у питању привредни или поморски спор са иностраним елементом. Дакле, могућност коришћења услуга Спољнотрговинске арбитраже кроз поступак мирења је много шири од могућности коришћења арбитраже кроз арбитражни поступак. Да би се арбитражни поступак могао покренути и спровести, основни је услов да постоји писмени споразум странака о надлежности Спољнотрговинске арбитраже за решавање спорова.

5. Странке су потпуно слободне у целом поступку мирења. Оне нису ниједног тренутка везане. Као што су слободне да га покрену без испуњења неких посебних услова, оне га могу у свако доба прекинути а да то нема за њих никаквих последица чак ни у случају доцнијег покретања спора пред судом, овом или неком другом арбитражом. У том погледу се арбитражни поступак пред Спољнотрговинском арбитражом битно разликује од поступка мирења. Наиме, једанпут покренутим арбитражним поступком странке су везане и он би се могао да прекине само заједничким споразумом странака које би тиме одузеле Арбитражи право решавања њиховог спора.

6. Као што су слободне кроз цео поступак мирења, странке су исто тако слободне да одлуче да ли ће прихватити предлог за решење њиховог неспоразума који је саставила Спољнотрговинска арбитража. Ако странке не усвоје овај предлог за мирење, ништа од онога што је учињено у поступку мирења не обавезује странке. Ако усвоје предлог за мирење, овај има снагу поравнања постигнутога ван суда и арбитраже.

7. Иницијатива странака постоји и код образовања органа који спроводи поступак за мирење. Тај орган је комисија за мирење од три члана или посредник. Комисију за мирење сачињавају по један представник сваке странке и претседник, кога са листе арбитрага Спољнотрговинске арбитраже именује претседник арбитраже, ако га саме странке нису заједничким споразумом именовале. Иначе, странке могу за своје претставнике у комисији за мирење бирати и лица која се не налазе на листи арбитрага Спољнотрговинске арбитраже. Инострана странка може бирати за свог претставника и лице иностраног држављанства. У том погледу се битно разликује арбитражни поступак од поступка за мирење. У арбитражном поступку странке могу бирати за арбитра само лица која се налазе на листи арбитрага Спољнотрговинске арбитраже. То је случај са свима институционалним арбитражама. Код повремених арбитража не постоје одређене листе арбитрага и дужност арбитрага могу да врше лица која изаберу странке по свом слободном нахођењу.

8. Решавање привредних и поморских спорова са иностраним елементом у арбитражном поступку претставља основну улогу Спољнотрговинске арбитраже.

Арбитражни поступак пред Спољнотрговинском арбитражом отступа више или мање од парничног поступка који се води пред редовним судовима у нашој земљи и почива на принципима која важе за изабрано судство.

Пре свега, саобразно основном принципу изабраног судства, по коме је решавање спорова од стране изабраног суда добровољно и једино могуће уз постојање споразума између странака о томе, и арбитражни поступак пред Спољнотрговинском арбитражом може се покренути само под условом да су странке писмено уговориле надлежност Спољнотрговинске арбитраже (арбитражна клаузула), и то било да су странке постигле споразум да одређени спор расправе пред Арбитражом (компромис), било да су се сагласиле на Арбитражу у погледу будућих спорова који могу настати међу њима из одређеног правног односа (компромисорна клаузула). Уговор о надлежности Арбитраже је услов без кога Арбитража не може бити надлежна, и на то она мора pazити по службеној дужности. Арбитражна клаузула мора да буде јасна и да не садржи одредбе које би биле у супротности са функцијама Спољнотрговинске арбитраже и начелима на којима се заснива њена организација и вођење поступка пред њом. Такав случај би имали ако би споразум странака предвиђао да против одлуке Спољнотрговинске арбитраже има места улагању правног лека (жалбе) некој другој арбитражи или суду, пошто је чл. 41 правилника о Спољнотрговинској арбитражи од 26 јуна 1958 (*Службени лист ФНРЈ*, бр. 28/1958) предвиђена једностепеност суђења у арбитражном поступку.

О питању своје надлежности Спољнотрговинска арбитража има увек изрично да се изјасни као о претходном питању без обзира да ли је нека странка приговорила њеној надлежности или не.

С обзиром на такву важност питања надлежности за изабране судове, па дакле и за Спољнотрговинску арбитражу, у решавању овог питања пред Арбитражом, када је спорно, учествују председник и потпредседник арбитраже као чланови проширеног арбитражног већа које се састоји од пет односно три члана. Колико чланова ће имати проширено веће зависи од тога да ли спор о главној ствари расправља веће од три члана или арбитра-појединац.

Поред тога, предвиђено је да председништво арбитраже (1) учествује у утврђивању материјалног постојања арбитражне клаузуле (2)

(1) Претседништво Спољнотрговинске арбитраже се састоји од председника, потпредседника, секретара арбитраже и два члана, које именује управни одбор Савезне спољнотрговинске коморе. Претседништво води општи надзор над радом Арбитраже, а нарочито се стара за правилну примену правилника о Спољнотрговинској арбитражи; оно констатује материјално постојање арбитражне клаузуле, учествује у доношењу одлука по питању надлежности Арбитраже. Претседништво представља орган чија је дужност брига за једнообразну примену правилника и за стварање једнообразне арбитражне праксе.

(2) Утврђивањем материјалног постојања арбитражне клаузуле не решава се питање надлежности Арбитраже о коме једино може да решава проширено арбитражно веће.

у случају када тужена страна оспори уопште постојање ове клаузуле или не одговори на тужбу.

9. Као што се надлежност Арбитраже заснива споразумом странака, исто тако се уз сарадњу странака у спору врши избор арбитра — појединца односно образовање арбитражног већа који могу да расправљају спорове пред Спољнотрговинском арбитражом. Иницијатива странака трпи ограничење утолико, што оне могу да изаберу за арбитра само лица која се налазе на листи арбитра Спољнотрговинске арбитраже (3).

Странке могу спор дати на решавање арбитрау-појединцу или арбитражном већу од три члана. Уколико се оне споразумеју да њихов спор расправи арбитар-појединац, њега ће они изабрати заједнички са листе арбитра; а уколико се не сагласе на избор арбитра-појединца, спор ће расправљати арбитражно веће од три члана: свака странка ће именовати једног за свог арбитра са листе арбитра, а ова двојица ће изабрати трећег арбитра као претседника арбитражног већа.

Да би се омогућило смањење трошкова поступка, предвиђено је да спорове чија вредност не прелази динара 300.000.— решава арбитар-појединац, уколико се странке нису изрично супротно споразумеле.

Да не би странке онемогућиле спровођење арбитражног поступка и расправљање спорова пред Арбитражом тиме што би пропустиле да именују арбитра, односно што би одбиле да то учине, уместо странака претседник арбитраже ће извршити именовање арбитра.

10. Еластичност арбитражног поступка огледа се и у правилима која се односе на заказивање усмене расправе, место одржавања усмених расправа и присуство странака на усменим расправама.

Пре свега, заказивање усмене расправе није нужна карактеристика овог поступка. Наиме, уколико арбитра налазе да се на основу поднетог материјала одлука може донети и без усмене расправе, а ниједна од странака не захтева одржавање усмене расправе, ова се неће заказивати и одлука ће се донети на основу поднетих писмених докумената.

Затим, није нужно да се усмене расправе заказују у седишту Арбитраже. Оне се могу одржавати и ван седишта, уколико то предложе странке или арбитражно веће односно арбитар-појединац. За поморске спорове предвиђено је да се, по правилу, одржавају на Ријеци.

(3) Листу арбитра саставља према правилнику о Спољнотрговинској арбитражи управни одбор Савезне спољнотрговинске коморе и то за сваку годину унапред. Приликом састављања листе обраћа се нарочита пажња да њен састав буде што разноврснији — да је сачињавају поред познатих правника, практичара и теоретичара, који се баве међународним правом (специјално трговинским) и лица из најважнијих грана наше трговинске делатности, како би странке имале што већи избор у погледу лица у чију стручност и способност имају највише поверења.

И најзад, усмене расправе на које су странке уредно позване, одржавају се и у одсуству странака, ако се утврди да су оне изостале без оправданих разлога. Станкама се, ма да имају велику иницијативу у арбитражном поступку, не дозвољава да је злоупотребљавају и тиме одуговлаче вођење поступка и брзо окончање овог.

11. У исти ред еластичности долази и правило у погледу примене надлежног права за расправљање спорова и доношење одлуке у арбитражном поступку. Наиме, арбитражи, по правилу, доносе одлуку на основу надлежних законских прописа и трговинских обичаја (узанса). Које ће се право имати да примени зависи од споразума странака. То може да буде или југословенско право или странско право — право државе чији је држављанин странка у спору или право неке треће државе. Ако странке уговором нису одредиле које ће право имати да се примени у њиховим односима, поступиће се по начелима међународног приватног права и утврдити надлежно право за спорни случај.

И најзад, арбитражи могу донети одлуку и *ex equo et bono*. Само је за то потребно да су им странке дале такво овлашћење.

12. Иначе, по свом карактеру одлука донета у спору пред Спољнотрговинском арбитражом је коначна и против ње нема места жалби. Она има снагу правоснажне пресуде редовног суда. Исто је и са поравнањем постигнутим између странака пред арбитражним већем односно арбитрам-појединцем, па било да је оно констатовано у виду записника било у виду одлуке. Једноступеност суђења претставља битну карактеристику поступка пред Спољнотрговинском арбитражом. У том погледу постоји основна разлика од парничног поступка који се води пред редовним судовима. Против арбитражне одлуке може се употребити сама тужба за поништај као ванредно правно средство (в. чл. 450—452 закона о парничном поступку, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 4/1957).

13. Као што се из овог приказа организације и функционисања спољнотрговинске арбитраже при Савезној спољнотрговинској комори у Београду може закључити, рад у њој почива с једне стране на правилима која важе за рад изабраних судова а с друге стране на правилима по којима се води поступак пред редовним судовима. Правила рада Арбитраже су како стабилна тако и еластична и ослобођена сваке крутости. Кроз сва њена правила провејава потреба решавања спорова брзо, ефикасно, јевтино а уз гарантацију објективности и стручности.

Својим досадашњим радом Спољнотрговинска арбитража оправдала је своје постојање и афирмирала се, иако још млада, као ефикасан инструмент за решавање неспоразума насталих у спољнотрговинском промету и заузела своје место поред старијих институционалних, међународних трговинских арбитража.